

Overgang fra grundskole til ungdomsuddannelse

Unge 16-25-årige med bevægehandicap

Center for Ligebehandling af Handicappede
December 2005

Kolofon

Titel: Overgang fra grundskole til ungdomsuddannelse

Undertitel: Unge 16-25-årige med bevægehandicap

Forfattere: Center for Ligebehandling af Handicappede/Lene Maj Pedersen og Lasse Michaelson

Udgiver/forlægger: Center for Ligebehandling af Handicappede

Ansvarlig institution: Center for Ligebehandling af Handicappede

Rapporten kan rekvireres ved henvendelse til:

Center for Ligebehandling af Handicappede

Bredgade 25, opg. F, 4. sal

1260 København K

Telefon: 33 11 10 44

Teksttelefon: 33 11 10 81

Telefax: 33 11 10 82

E-mail: clh@clh.dk

Hjemmeside: www.clh.dk

Rapporten findes også på www.clh.dk

Copyright: Center for Ligebehandling af Handicappede

Gengivelse tilladt med tydelig kildeangivelse

ISBN 87-91223-82-2

1. INDLEDNING	5
1.1 Projektets ramme	5
1.2 Undersøgelsens baggrund og formål	5
1.3 At leve som ung med et handicap	6
2. SAMMENFATNING.....	9
3. UNDERSØGELSENS METODE.....	15
3.1 Forståelse af bevægehandicap.....	15
3.2 Afgrænsning af målgruppen	15
3.3 Beskrivelse af undersøgelsen	17
3.3.1 Fokusgruppeinterview	17
3.3.2 Eksplorativ interview	17
3.3.3 Kvantitativ undersøgelse	18
3.4 Spørgerammen	19
3.4.1 Analysemetode	19
3.4.2 Ligebehandlingsperspektiv	20
3.4.3 Frafaldsanalyse og repræsentivitet	20
4. UNGES GENERELLE VALG OG VEJE.....	22
4.1 Aktualisering.....	22
4.2 Hvilken betydning har 10. klasse?	23
4.3 Vejledning af de unge	23
4.4 Vejledning i grundskolen.....	25
4.4.1 Vejledningsreformen i 2004.....	25
4.4.2 Ungdommens uddannelsesvejledning	26
4.5 Nogle afrundende bemærkninger.....	27
5. UNDERSØGELSENS SAMLEDE RESULTATER	28
5.1 De unges baggrund	28
5.2 Udvikling af social og faglig kompetence	29
5.2.1 Social og faglig ballast	29
5.3 Grundskolen	30
5.3.1 Afgangsprøve fra grundskolen og skoleform	31
5.3.2 Skoleforløb	33
5.3.3 Fysisk tilgængelighed til grundskolen.....	34
5.3.4 Brug af hjælpemidler og andre hjælpeforanstaltninger.	34
6. HVEM HAR INDFLYDELSE PÅ DE UNGES VALG AF UDDANNELSE? ...	35

6.1 Betydning af rådgivning fra familie og netværket.....	35
6.1.1 Forældrenes rolle.....	35
6.1.2 Grundskolens forventninger.....	37
7. OVERGANG FRA GRUNDSKOLE TIL UNGDOMSUDDANNELSE.....	39
7.1 Gennemført ungdomsuddannelse.....	39
7.1.1 Fysisk tilgængelighed til ungdomsuddannelsesinstitutionen	40
7.1.2 Uddannelse og erhvervsvejledning.....	40
7.1.3 Uddannelsesplan.....	40
7.1.4 Overblik over uddannelses- og jobmuligheder.....	41
7.1.5 Individuel vejledningssamtale.....	42
7.1.6 Er der taget hensyn til funktionsnedsættelsen i den vejledning de unge har fået i grundskolen	42
7.1.7 Erhvervspraktik, arbejdspraktik og fritidsjob i grundskolen	43
7.2 Nuværende hovedbeskæftigelse.....	44
8. STØTTE OG SAMARBEJDE I OVERGANGEN – EKSEMPLER.....	47
9. ANBEFALINGER	48
LITTERATURLISTE	49

1. Indledning

1.1 Projektets ramme

Denne rapport præsenterer resultaterne af Center for Ligebehandling af Handicappedes undersøgelse af unge bevægehandicappedes overgang¹ fra grundskole² til ungdomsuddannelse³. Rapporten er en del af et flerårigt dokumentationsprojekt om handicappedes overgang fra barndom til voksenliv, som centret iværksatte i foråret 2002. Målet med undersøgelsen er at tilvejebringe en analyse af, hvilke faktorer der fremmer og hæmmer unge bevægehandicappedes overgang fra grundskole til ungdomsuddannelse.

Det første tema centret behandlede var overgangen fra at være hjemmeboende til at bo i eget hjem⁴. Det andet tema omhandlede overgangen fra grundskole til ungdomsuddannelse. Her er gennemført to undersøgelser, den første undersøgelse behandlede unge døve/hørehæmmede⁵, mens den anden drejede sig om unge med synshandicap⁶. Denne undersøgelse indgår som den tredje og foreløbig sidste i rækken af undersøgelser, der ser nærmere på handicappedes overgang fra grundskole til ungdomsuddannelse.

1.2 Undersøgelsens baggrund og formål

Er der overhovedet nogen bevæggrunde for at se nærmere på unge handicappedes overgang fra grundskole til ungdomsuddannelse? I 1999 gennemførte centret en undersøgelse af, hvorvidt der er en sammenhæng mellem det at modtage specialpædagogisk bistand og frekvensen af frafald i ungdomsuddannelsen⁷. Undersøgelsen viste ingen entydig sammenhæng mellem det at modtage specialpædagogisk bistand og frafaldet fra en ungdomsuddannelse. Derimod viste den, at der tilsyneladende er langt færre unge med handicap, som søger de almindelige ungdomsuddannelser. Når vi sammenholder oplysningerne med andre undersøgelser, som peger på, at mennesker med handicap ikke er ligestillet med hensyn til uddannelse, og at mennesker med handicap generelt ikke har tilstrækkeligt fodfæste på arbejdsmarkedet (Bengtson, 1997; Bengtson m.fl., 2004), bliver det interessant at undersøge, om noget af forklaringen skal søges i overgangen fra grundskole til ungdomsuddannelse.

Det, at mennesker med handicap generelt har en lavere uddannelsesgrad og arbejdsmarkedstilknytning sammenlignet med ikke-handicappede medborgere (Erhvervs- og Byg-

¹ Med overgang menes bevægelse fra et uddannelsestrin eller trin i livet til det næste

² Grundskolen under ét omfatter grundskoler, friskoler, private grundskoler og efterskoler

³ Med ungdomsuddannelse menes gymnasiale uddannelser (alment, hf-kursus, teknisk og handelsgymnasium, social- og sundhedsuddannelserne, erhvervsuddannelserne og produktionsskoler/egu)

⁴ Undersøgelsen kan downloades på adressen: <http://www.clh.dk/rapport/barntilvoksen/index.html>

⁵ Undersøgelsen kan downloades på adressen: <http://www.clh.dk/rapport/skoleovergang/index.html>

⁶ Undersøgelsen kan downloades på adressen: <http://www.clh.dk/rapport/overgang/overgang.pdf>

⁷ Undersøgelsen kan findes i centrets årlige status for ligebehandling af handicappede for 1999: <http://www.clh.dk/beret/beret99/inde0007.htm#0002>

gestyrelsen, 2005:24)⁸, er et alvorligt problem i et moderne samfund som det danske, hvor arbejdsmarkedet stiller stadig stigende krav til arbejdsstyrkens kvalifikationer og kompetencer (se blandt andet Velfærdskommissionen 04/05)⁹. Unge uden anden uddannelse end grundskolen står, og vil i stigende omfang komme til at stå, i en marginaliseret position på arbejdsmarkedet, hvis ikke udviklingen vendes.

Centrets undersøgelse er yderligere aktualiseret af VK regeringens handlingsplan – *Nye mål* – fra februar 2005, hvori regeringen blandt andet skriver; ”at alle unge skal gennemføre en ungdomsuddannelse, når de har afsluttet grundskolen”¹⁰, samt at der er behov for; (...) *en grundlæggende reform af undervisningen efter 9. klasse, så den alene målrettes de svageste elevers overgang til ungdomsuddannelse*”¹¹. Den målsætning vil centret gerne bidrage til ved at sætte de unge og deres behov i centrum og kortlægge nye veje i uddannelsessystemet, der kan imødekomme de unge, som enten ikke påbegynder eller gennemfører en ungdomsuddannelse. Hensigten er at få de unge i tale og således ”gå bag” om tallene og belyse, hvordan bevægehandicappede i aldersgruppen fra 16-25 år oplever deres egen overgang fra grundskole til ungdomsuddannelse, og derigennem synliggøre og nuancere de forhold (forældre, venner, skole), som kan have betydning for overgangsprocessen.

1.3 At leve som ung med et handicap

Som andre unge har unge handicappede et ønske om at blive mere og mere selvstændige. De vil gerne bo alene, have en uddannelse, et arbejde og lignende (Madsen, 2001), men de har ikke altid den samme selvfølelse og selvsikkerhed, der kan hjælpe dem igennem forandringsprocessen (Lagerheim, 2002). Social interaktion er central i udviklingen af unges identitet og selvforståelse. Samværet med andre unge er med til løbende at aktivere, bekræfte og forandre den unges identitet og selvforståelse (Grue, 1999: 119ff), men at få etableret en stabil oplevelse af personlig kontrol (fx selvværd og initiativ), der kan fungere som en indre arbejdsmodel, kan besværliggøres af, at den unge fx er afhængig af praktisk hjælp. Det kan hæmme den unges mulighed for at deltage på egen hånd og medføre oplevelsen af isolation og afmagt (Uddannelsesstyrelsen, 2000). Det er derfor vigtigt, at der i skolen, og samfundet som helhed, eksisterer mekanismer for social integrering af handicappede unge, som ellers risikerer at blive marginaliseret kundskabsmæssigt eller socialt (Grue, 1999:62ff). Hermed menes omgivelsernes mulighed for at kompensere for handicappet på en sådan måde, at den unges sociale udfoldelsesmuligheder begrænses mindst muligt. Det er imidlertid spørgsmålet, om et sådant fleksibelt og kompensatorisk ”beredskab” er tilstrækkeligt udbygget og inkluderet i fx uddannelsespyramidens organisatoriske struktur¹².

⁸ Rapporten ”Dansk Handicappolitik i et internationalt perspektiv” kan downloades på http://www.ebst.dk/publikationer/byggeri/Dansk_handicappolitik_i_et_internationalt_perspektiv/index.htm

⁹ Kan bl.a. ses på adressen http://www.velfaerd.dk/fileadmin/template/main/files/martsrapporter/rapport_-_globalisering.pdf

¹⁰ Nye mål – VK- regeringens handlingsplan II, 2005:16

¹¹ Nye mål – VK- regeringens handlingsplan II, 2005:18

¹² Et stort antal studerende begynder på en videregående uddannelse, men mange gennemfører aldrig studiet. Selvom der ikke findes præcise data, så fastslår OECD, at et stort antal studerende med særlige uddannelsesmæssige behov ikke fuldfører de uddannelsesforløb, de påbegynder (OECD, 1997)

Den løbende identitets- og udviklingsproces kan i samspil med manglende støtte og rådgivning fra omgivelserne besværliggøre overgangen fra grundskole til en ungdomsuddannelse med risiko for, at unge handicappede kommer til at befinde sig i et ”tomrum” uden at komme videre i næste forløb.

Unge med et handicap skal i overgangen træffe flere beslutningssvære valg om uddannelse, arbejde mv., der for alvor er med til at sætte rammerne for den unges tilværelse og selvopfattelse. Det være sig spørgsmål som hvilken uddannelsen og arbejde, der kan kombineres med det specifikke handicap. Samtidig oplever den unge måske også at skulle indgive en fornyet ansøgning om støtte i undervisningen til kommunen, fordi den unge både retsligt og teknisk skifter fra barn til voksen bistand¹³. Det kan være en overvældende oplevelse for den unge pludselig at være i dialog med kommunen om noget, som forældrene tidligere varetog på vegne af den unge. Det er en svær balancegang at skulle håndtere denne dobbelthed med afhængighed og selvstændighed (Lagerheim, 2002), ligesom omgivelserne kan have svært ved at afpasse niveauet for de krav, man stiller, og den hjælp, man giver.

Det er ikke kun den unge handicappede, som skal lære at begå sig i nye sammenhænge, også uddannelsesinstitutionen skal lære, hvordan undervisningen skal tilrettelægges, så unge handicappede får det størst mulige udbytte af undervisningen. Ligesom skolekammeraterne skal lære at skelne mellem de nødvendige og unødvendige hensyn. Det er blot en lang række af forskellige problemstillinger, som er specielle for unge handicappede i overgangen fra grundskole til ungdomsuddannelse. Det er derfor ikke ligegyldigt, hvad der sker i et forløb, da det er en medvirkende faktor til, hvordan de efterfølgende (livs) overgange vil forløbe.

Hovedspørgsmålet i denne undersøgelse er derfor følgende:

- *Hvilke faktorer fremmer og hæmmer en god overgangsproces mellem grundskole og ungdomsuddannelse for unge bevægehandicappede?*

Hovedspørgsmålet vil blive besvaret via enkelt- og fokusgruppeinterview og en spørgeskemaundersøgelse blandt målgruppen for undersøgelsen. Både den kvantitative og kvalitative undersøgelse sigter mod at opnå viden om, hvordan de unge oplever og håndterer valget af uddannelse og erhverv i overgangsprocessen fra grundskolen. For hvad mener de unge selv havde indflydelse for valget af uddannelse efter grundskolen? Hvad er der på spil, når de unge skal vælge retning efter grundskolen, og hvem konsulterede de fx undervejs i processen? Det er nogle af de spørgsmål, undersøgelsen forsøger at besvare. For nogle af de unge i målgruppen er det ganske vist retrospektive spørgsmål, og det kan ikke udelukkes, at de ville have svaret anderledes, hvis vi havde spurgt dem, da beslutningen om valg af uddannelse skulle tages. Det er desværre ikke til

¹³ Se rapporten overgang fra barn til voksen – ”Kunsten at flytte hjemmefra” på centrets hjemmeside: <http://www.clh.dk/rapport/barntilvoksen/doc7.html#autoindex22>

at ændre, og alternativet ville i stedet have været helt at undlade at inddrage dem i analysen af de unges overgang fra grundskole til ungdomsuddannelse.

2. Sammenfatning

- *Artikel fra Status over udviklingen i ligebehandlingen af handicappede , Statusberetning 2005 fra Center for Ligebehandling af Handicappede*

Hvordan former overgangen fra grundskole til ungdomsuddannelse sig for unge med et bevægehandicap? Det er hovedspørgsmålet i denne tredje del af undersøgelsen om unge handicappedes overgang fra grundskole til ungdomsuddannelse, som centret har gennemført siden 2002.

Undersøgelsen viser, at der er flere faktorer på spil, når unge med et bevægehandicap skal vælge uddannelse efter grundskolen. Det er ikke muligt at udpege én enkelt udslagsgivende faktor – for eksempel uddannelses- og erhvervsvejledning – som afgørende i overgangsprocessen fra grundskole til ungdomsuddannelse. Vores undersøgelse peger dog på følgende problemstillinger:

- Mange unge med et bevægehandicap afslutter grundskolen uden at aflægge afgangsprøve i alle fag
- Mange unge, som gennemfører en ungdomsuddannelse, der giver adgang til en kompetencegivende uddannelse, ser ikke ud til at fortsætte i uddannelsessystemet, men ansættes i stedet i job med løntilskud
- Der tages ikke tilstrækkeligt hensyn til funktionsnedsættelsen i uddannelses- og erhvervsvejledningen
- De unge har ikke overblik over deres uddannelsesmuligheder
- Forældrene har væsentlig indflydelse på de unges valg af uddannelse.

Undersøgelsen om unge med et bevægehandicap er en del af et flerårigt projekt om unge handicappedes overgang fra grundskole til ungdomsuddannelse. Centret har i de foregående år set på problemerne for unge døve/hørehæmmede og unge med synshandicap i forbindelse med overgangen fra grundskole til ungdomsuddannelse. Disse undersøgelser er beskrevet i statusberetningerne 2002 og 2004. Den gennemgående problemstilling for alle undersøgelserne har været at få større viden om, hvad der dels kan fremme og dels hæmme en god overgang for unge handicappede.

Centrets undersøgelse – unge bevægehandicappede

Centrets undersøgelse bygger på en spørgeskemaundersøgelse blandt 621 unge bevægehandicappede i alderen 16-25 år. 165 unge besvarede det fremsendte spørgeskema. Det betyder, at konklusionerne fra den kvantitative del af undersøgelsen baseres på en relativ lille mængde data. Undersøgelsen er derfor ikke statistisk valid og repræsentativ. Når det er sagt, så repræsenterer undersøgelsen en værdifuld viden og indsigt i 165 unges erfaring med overgangen fra grundskole til ungdomsuddannelse.

Ud over spørgeskemaundersøgelsen blandt målgruppen er der gennemført interview med uddannelses- og erhvervsvejledere, ressourcepersoner fra forskellige videnscentre og handicaporganisationer samt med unge fra målgruppen.

Grundskolen

93% af de unge har gennemført grundskolen. Til sammenligning kan nævnes, at gennemførelsesprocenten på landsplan er 95.

- 71% har gået i en almindelig folkeskole
- 12% har gået i en centerklasse
- 10% har gået i en specialskole
- 7% har gået i en privatskole.

I undersøgelsen spørges de unge, om de har taget afgangsprøve i alle fag, som det er muligt at aflægge prøve i. 60% af de unge svarer ja til dette spørgsmål. Tal fra Undervisningsministeriet viser, at 96% af 9. klasseeleverne i grundskolen aflægger prøve i dansk, matematik og engelsk. Selvom der ikke er tale om helt sammenlignelige tal, peger undersøgelsen på, at unge med et bevægehandicap forlader folkeskolen med et grundlag, der ikke alene betyder, at de kommer til at stå dårligt i uddannelseskapløbet, men også i forhold til at få fodfæste på arbejdsmarkedet.

Centrets to tidligere analyser af døve/hørehæmmedes og synshandicappedes overgang bekræfter billedet af, at mange unge handicappede afslutter folkeskolen uden en fuld afgangsprøve. De unge med bevægehandicap oplyser i denne undersøgelse, at det primært er fagene fysisk/kemi, matematik samt sprog, der fravælges. Som begrundelse for fravalget angiver den unge manglende psykisk og socialt overskud, talebesvær og koncentrationsbesvær, eller at det generelt er svært at være studerende med handicap.

Interview med unge bevægehandicappede:

”Med mit skema i 9. klasse havde jeg ikke overskud til tysk og fysik, hvis jeg også skulle lave kreative ting og være social.”

”Havde kun to afgangsprøvefag, da skolen kun mente, at der var to fag, der havde relevans for mig. Tog afgangsprøve i dansk og matematik.”

Fra foråret 2007 indføres obligatoriske afgangsprøver i folkeskolen. Som reglerne er i dag, kan eleverne indstille sig til afgangsprøven, men fra foråret 2007 skal eleverne gå til prøve i dansk, matematik, engelsk og fysisk/kemi. En del af de unge angiver funktionsnedsættelsen som forklaring på, at de ikke har taget en fuld afgangsprøve, men spørgsmålet er, om der findes tilstrækkelig med kompensationsmuligheder, som vil gøre flere i stand til at tage folkeskolens afgangsprøve.

Er 10. klasse spild af de unges tid, eller kan den være med til at fremme unge bevægehandicappedes motivation og modenhed til at gennemføre en ungdomsuddannelse? Noget tyder på, at 10 års skolegang har en betydning for gennemførelsen af en ungdoms-

uddannelse. 46% af de unge, som allerede har afsluttet en ungdomsuddannelse, har 10 års skolegang, mens henholdsvis 29% har 9 års skolegang, og 25% har 11 års skolegang.

Interview med ung bevægehandicappet:

”Min sygdom begrænser jo min modenhed, eller også gør den det stik modsatte. Den styrker min modenhed. Men under alle omstændigheder bliver der ret hurtig en ubalance i det sociale (...) og da jeg gennemførte 3. g var det nærmest fordi, jeg kæmpede og havde det her eksistensproblem, som kørte de der to til tre år, til jeg blev færdig.”

Hvor går de unge hen efter grundskolen?

Hvis vi ser på unge generelt, er det 80% af en årgang, der gennemfører en ungdomsuddannelse. Centrets undersøgelse viser, at 50% af de unge bevægehandicappede har gennemført en ungdomsuddannelse, mens 27% er i gang med en ungdomsuddannelse. De resterende angiver at være i gang med blandt andet ikke-kompetencegivende uddannelser. Om denne uddannelsesfrekvens adskiller sig væsentligt fra landsgennemsnittet, er det ikke muligt at sige noget om. Vi kan blot konstatere, at flertallet af de unge i undersøgelsen har været eller er i gang med en ungdomsuddannelse.

Mange unge i job med løntilskud

44% af de unge, som gennemfører en ungdomsuddannelse, fortsætter ikke i uddannelsessystemet, men bliver ansat i et job med løntilskud. Noget tyder derfor på, at de unge ikke kommer videre i uddannelsessystemet. En forklaring kan være, at nogle af ungdomsuddannelserne ikke er kompetencegivende i forhold til de videregående uddannelser. Noget taler imidlertid imod dette, idet 28% har afsluttet en af de gymnasiale ungdomsuddannelser. Det rejser spørgsmålet: Hvorfor er der tilsyneladende så mange unge, der ikke fortsætter med en kompetencegivende uddannelse?

Mange fortsætter ikke med en kompetencegivende uddannelse

En række af de unge, som er i gang med et uddannelsesforløb på revalidering, peger på, at det er et pres, at de skal være færdig på normeret tid. Det giver anledning til at overveje, om vores uddannelsessystem er tilstrækkeligt fleksibelt. Der er implicit i uddannelses- og forsørgelsessystemet indbygget en forventning om, at de studerende gennemfører uddannelsen på normeret tid. Men når de unge vælger et job med løntilskud frem for videreuddannelse, så er det måske en indikation på, at arbejdsmarkedets kompensationsordninger er bedre end uddannelsessystemet. De fleste uddannelsesinstitutioner er ydermere koncentreret omkring de store byer, hvilket kan være et problem, da de unge ofte er hæmmede i deres mobilitet. Det kan for eksempel være svært at finde en egnet bolig, opstarte en hjælperordning og flytte fra en kommune til en anden.

Det er også vigtigt at være opmærksom på, at unge med bevægehandicap kan have andre funktionsnedsættelser end selve bevægehandicappet. 10% oplyser eksempelvis at

have svært ved at kommunikere verbalt, mens 12% har smerter i sådan en grad, at det påvirker deres funktionsevne. Hvis vi ser på, hvilke hjælpemidler de unge har brug for, får vi også her et indtryk af, at der er tale om komplekse handicap.

Fysisk tilgængelighed – tilsyneladende ikke et problem

Når de unge bliver spurgt, om de kunne færdes på grundskole og ungdomsuddannelsesinstitutionen, svarer flertallet, at det ikke gav anledning til problemer. Det kan virke overraskende, at netop unge med et bevægehandicap tilsyneladende ikke oplever den fysiske tilgængelighed som et problem.

Centrets tidligere undersøgelser af tilgængeligheden til folkeskolerne har vist endog store problemer. Det er dog vigtigt at pointere, at vi ikke har spurgt de unge – som ikke er forsat med en ungdomsuddannelse – om deres fravalg af ungdomsuddannelse er begrundet i eventuelle problemer med skolens fysiske tilgængelighed.

Undersøgelsen kommer heller ikke ind på, om de unge i forbindelse med grundskolen eller ungdomsuddannelse har måtte vælge en anden uddannelsesinstitution end den naturlige i forhold til deres bolig. Undersøgelsen udelukker derfor ikke, at dårlig fysisk tilgængelighed for den enkelte kan udgøre et problem og være en hindring for, at unge med bevægehandicap får en ungdomsuddannelse.

Oplevelse af uddannelses- og erhvervsvejledningen

Generelt mener over halvdelen, at de ikke havde overblik over uddannelsesmuligheder. Den samme problematik gør sig gældende i undersøgelserne af døve/hørehæmmede og synshandicappede. Det er problematisk, at så mange unge ikke er godt nok rustet til at træffe deres valg. Hvis uddannelses- og erhvervsvejledningen i uddannelsessystemet ikke formår at ruste de unge bedre, risikerer man måske, at de mister lysten til fortsat uddannelse på grund af fejlvalg og personlige nederlag.

I undersøgelsen spørger vi de unge, i hvor høj grad de mener, at funktionsnedsættelsen har været et tema, der er taget nok hensyn til i vejledningssituationen. 54% er overvejende positive i deres vurdering, mens 27% er negative, og 19% svarer *ved ikke* på spørgsmålet. Centrets undersøgelse viser, at desto større hensyn der tages til funktionsnedsættelsen i vejledningen, desto større er sandsynligheden for, at uddannelsesplanen følges. Ud af de 86 unge, som angiver, at funktionsnedsættelse har været et vigtigt tema i vejledningen, er der 83%, der gennemfører deres uddannelsesplan. Det synes derfor vigtigt, at funktionsnedsættelsen indgår som tema i vejledningen.

Det kan formentlig ikke overraske, at det er nemmere at gennemføre en plan, hvis den er veltilrettelagt. Det er dog forventningen, at der vil ske en ændring af vejledningen i mere positiv retning, fordi vejledningsreformen fra 2004 netop har til formål at sætte mere fokus på den gruppe unge, der har behov for særlig vejledning om valg af uddannelse og erhverv.

Hvem har indflydelse på valget?

Råd og vejledning og de forventninger, omgivelserne stiller til de unge, har en væsentlig indflydelse på uddannelsesvalget. Det er ikke muligt at udpege en bestemt udslagsgivende person, men derimod er der tale om en række forskellige personer, der alle på hver deres måde har betydning for den unges valg.

Ifølge de unge er det primært dem selv, der har indflydelse på, hvilke uddannelser de har valgt efter grundskolen. Spørges de unge mere indgående om valget, peger 53% dernæst på forældrene som deres vigtigste rådgivere i overgangsprocessen. De unges besvarelser viser et tvetydigt billede af samspillet og betydningen af andres rådgivning i overgangsprocessen. På den ene side føler de unge, at de i overgangen selv måtte vælge, mens de på den anden side gør det klart, at forældrene er centrale, når overvejelserne og beslutningen skal tages. Nogle unge giver samtidig udtryk for, at forældrenes indflydelse måske ikke altid fører til det ”bedste valg”, fordi forældrene kan være nervøse for, om den unge kan klare uddannelseskraevne:

Interview med ung bevægehandicappet:

”Det kan godt være, at vores forældre gør det i den bedste mening og passer på os og sådan noget, men det kan bare ikke bruges til noget, når vi bliver voksne.”

Andre undersøgelser viser, at tendensen ikke er væsentlig forskellig fra andre grupper af unge. Men når vi taler om forældre til unge med handicap, er det måske mere markant, fordi funktionsnedsættelse kan fremme beskyttelsen af den unge. De unge er mere fysisk afhængige af deres forældre, og det kan nogle gange komplicere frigørelsen fra familien. Som forældre vil man gerne have, at det går ens barn godt, men nogle gange kan deres bekymring – i stedet for frigørelse – hæmme de unge i deres personlige valgmuligheder. Det er dog en balancegang for mange forældre, fordi unge med et handicap skal træffe svære beslutninger om, hvilke uddannelser og erhverv der kan kombineres med en funktionsnedsættelse. En overvejselsesproces som mange unge vil have behov for at drøfte med deres forældre, og det kan nogle gange virke overbeskyttende i omgivelsernes øjne.

Hovedparten af de unge, der har gået i den almindelige folkeskole og i specialskoler føler, at grundskolen havde en positiv forventning om, at de fortsatte med en ungdomsuddannelse. Forventningen til de elever, der har gået i centerklasser, er derimod mindre. Tallene i undersøgelsen for de elever, der har gået i specialskole og centerklasse, er ganske vist små, men de giver alligevel anledning til en vis undren, idet besvarelserne viser en forskellighed i grundskolernes forventninger til de unges videre uddannelse.

På baggrund af undersøgelsen har centret udarbejdet en række anbefalinger for den fremtidige indsats på uddannelsesområdet.

Centeret anbefaler:

- At vejlederne sikres bedst mulig viden om, hvilken betydning/hvilke konsekvenser funktionsnedsættelsen kan have for de unge. Denne viden kan for eksempel sikres via efteruddannelsesprogrammer, som øger deres viden om unge med et handicap.
- At der skabes bedre overblik over uddannelsesmulighederne, så de unge får et reelt billede af valgmulighederne. Undersøgelsen peger på, at de unge ikke føler, at de har et klart billede af deres uddannelsesmuligheder.
- At der ses nærmere på årsagen til, hvorfor unge med en adgangsgivende ungdomsuddannelse tilsyneladende ikke fortsætter med en kompetencegivende uddannelse efter endt ungdomsuddannelse.
- At fremme udviklingen af nye pædagogiske metoder, så man i langt højere grad, end tilfældet er i dag, sikrer, at flere unge med et handicap forlader grundskolen med en fuld afgangsprøve. Dette skal ses i lyset af, at folkeskolens afgangsprøver gøres obligatoriske med virkning fra foråret 2007.

3. Undersøgelsens metode

En undersøgelse af bevægehandicappedes overgang fra grundskole til ungdomsuddannelse vil uvægerligt støde på en række metodiske problemer. Vi vil derfor skitsere en række af de centrale problemer af metodologisk og begrebsmæssig karakter, der har indflydelse for undersøgelsens resultater og udsagnskraft.

3.1 Forståelse af bevægehandicap

I Danmark eksisterer der ikke noget register over, hvor mange mennesker der lever med et bevægehandicap¹⁴. Det er derfor ikke muligt at udpege én bestemt definition på bevægehandicap, som kan udgøre en entydig ramme for undersøgelsen og den statistiske opgørelse. Det behøver imidlertid ikke forringe undersøgelsen, blot er det vigtigt at være opmærksom på, at andre end de adspurgte godt kan have en anden forståelse af betegnelsen bevægehandicap.

Bevægehandicap er en samlet betegnelse, som bruges i sammenhæng med mange og meget forskellige diagnoser. De forskellige bevægehandicap kan være enten medfødte funktionsnedsættelser eller senere tilstødte funktionsnedsættelser, ligesom de kan være både arveligt betingede såvel som erhvervede, og de kan være enten stationære eller progredierende. Vi har altså at gøre med en forskelligartet betegnelse, som kan være vanskelig at beskrive og afgrænse fra andre handicap, og som varierer ikke bare med hensyn til graden af synlighed, men også i forhold til, hvor stor enighed der er om diagnosticeringen af grundlidelsen.

Ud over sit bevægehandicap kan den unge fx have en kognitiv funktionsnedsættelse, der nedsætter evnen til at lære at læse og skrive. Det kan imidlertid være vanskeligt at vurdere, om der er tale om en funktionsnedsættelse, eller om det er den bagvedliggende grundlidelse (fx bevægehandicappet), som nedsætter evnen til at lære at læse og skrive. Når det er svært at afgrænse grundlidelsen, så hænger det blandt andet sammen med, at der er tale om skønsmæssige vurderinger og vedtagne normer om, hvad der eksempelvis er normale læse- og skrivefærdigheder på bestemte alderstrin, som har betydning for vurderingen/diagnosen (jf. Grue, 1999:27f). Selvom vi har at gøre med en meget varierende betegnelse, så vil bevægehandicap blive brugt i undersøgelse, da det helt overvejende er den mest benyttede terminologi i praksis såvel som i den teoretiske litteratur.

3.2 Afgrænsning af målgruppen

Vi må nødvendigvis operere med en udvælgelse blandt de forskellige bevægehandicap for at kunne gennemføre undersøgelsen. Selve afgrænsningen er derfor foretaget ud fra mere pragmatiske hensyn, hvor det er respondenterne selv, som via spørgeskemaet svarer

¹⁴ Specialkonsulentordningen for bevægelsehandicap anfører, at gruppen af mennesker med bevægehandicap i Danmark skønnes at udgøre cirka 250.000 (Specialkonsulentordningen, 2000). Oplysninger om den statistiske opgørelsesmetode er imidlertid ikke oplyst, hvorfor opgørelse må tages med en vis forsigtighed

på, om man har et af syv anførte bevægehandicap. De rapporterede data i undersøgelsen bygger således på respondentens egen subjektive forståelse af sit bevægehandicap. Man må dog formode, at svaret i overvejende omfang vil ske i overensstemmelse med de oplysninger, respondenterne har fra fx lægelig-kliniske undersøgelser¹⁵.

Undersøgelsen opererer således med syv forskellige bevægehandicap, som alle kan være med til at afgrænse målgruppen. De opstillede bevægehandicap/diagnoser er:

- Spastisk lammelse
- Muskelsvind
- Gigt
- Rygmarvsbrok
- Tetraplegi
- Paraplegi
- Sclerose
- Andet.

Når vi har valgt at tage udgangspunkt i netop disse syv lægelige helbredsbegreber, er det fordi, vi vurderer, at de ofte fører til en nedsat funktionsevne i bevægeapparatet, men også fordi begreberne som udgangspunkt kan etablere en ramme for besvarelsen af spørgeskemaundersøgelsen.

Det skal imidlertid anføres, at besvarelsen ikke giver nogen viden om, hvilke overvejelser eller begrundelser respondenterne har vægtet ved afkrydsningen af det valgte bevægehandicap. For selvom det ganske vist er lægelige helbredsbegreber, der ligger til grund for de opstillede bevægehandicap, så er det de unge selv, som skal afkrydse, om man har et af de anførte handicap, og ikke efter en forudgående lægelig ”objektiv” undersøgelse.

De medicinske diagnoser siger ikke noget om de unges liv og erfaring med overgangen fra grundskole til ungdomsuddannelse. De unges oplevelse af deres bevægehandicap må ses som et samspil mellem flere faktorer (social- og samfundsmæssig) (Grue, 1999). På grund af deres bevægehandicap bliver unge bevægehandicappede i den sociale arena konfronteret med en lang række barrierer, der er med til at vanskeliggøre integrationen i uddannelses- og arbejdslivet. Hverdagen er mere differentieret og hænger sammen med en lang række andre faktorer end ”blot” den specifikke diagnose. Det er blandt andet afhængig af, hvilken type af social arena (skole, hjemmet mv.) den unge opholder sig i, eller hvilken type aktivitet der er tale om.

¹⁵ En række undersøgelser har sammenlignet selvrapporterende funktionsevne på en række aspekter med lægers vurdering af funktionsevnen. Her har det vist sig, at respondenterne ofte angiver flere symptomer eller sygdomme ved lægesamtalen end ved interview. En forklaring kan være, at symptomer, der normalt ikke tænkes over, først bliver fremdraget i forbindelse med den lægelig-kliniske undersøgelse (jf. Andersen, 1964;78). Se også Nord-Larsen, 1979 ”At måle helbred”, Bengtson, 1997 ”Handicap og funktionshæmning i halvfemsårerne”

En række af de adspurgte vil måske ikke kunne ”genkende” sig selv under et af de syv bevægehandicap. De unge har derfor under svarkategorien ”andet” mulighed for at anføre et bevægehandicap.

3.3 Beskrivelse af undersøgelsen

Undersøgelsen omfatter forskellige typer af datatilgange. Centret har gennemført seks runder af *kvalitative enkeltinterview* og *fokusgruppeinterview* med deltagelse af repræsentanter fra handicaporganisationer, foreninger, videnscentre og offentlige instanser samt med unge fra målgruppen. Den *kvantitative undersøgelse* består af en spørgeskemaundersøgelse blandt målgruppen. Fordelen ved det dobbelte undersøgelsesdesign, hvor kvantitative og kvalitative metoder komplementerer hinanden, er, at den kvalitative metode bidrager med begreber og indsigt, som gør, at man i den kvantitative undersøgelse kan spørge mere præcist ind til kernen af problemstillingen. I det følgende vil de to metoder samt analysen af de empiriske data blive præsenteret.

3.3.1 Fokusgruppeinterview

Forud for gennemførelsen af den kvantitative spørgeskemaundersøgelse blev der gennemført fire kvalitative fokusgruppeinterview¹⁶ med det formål at identificere og afdekke deltagernes mere subjektivt orienterede oplevelse af, hvad der kan fremme og hæmme overgangen fra grundskolen til ungdomsuddannelserne. Fokusgruppeinterviewet vil af flere grunde kun blive brugt som supplement til de kvalitative interview. Det skyldes blandt andet interviewformen, og fordi det ikke er muligt at opnå en lige så detaljeret beskrivelse som i det kvalitative interview.

3.3.2 Eksplorative interview

Centret har gennemført eksplorative interview¹⁷ med 16 unge i alderen fra 16-26 år. Interviewene blev gennemført som semi-strukturerede interview med henblik på at opnå en dybere forståelse af de problemstillinger, man kan stå over for som ung bevægehandicappet. Ved hvert enkelt interview har der været anvendt interviewguides indeholdende en række spørgsmål, der har bidraget til at tematisere interviewet. Interviewene har dog åbnet mulighed for at kunne forfølge interessante problemstillinger og emner, som interviewpersonen fandt relevant at berøre i forhold til undersøgelsens problemstilling. Interviewformen har således bidraget til undersøgelsens mere eksplorative karakter. Det har ligeledes været formålet med interviewene at afprøve mulige spørgsmålsformuleringer til brug for spørgeskemaundersøgelsen. Endvidere er der blevet gennemført interview med to erfarne vejledere¹⁸ med henblik på at opnå viden og indsigt i vejlederens arbejde med unge. Denne viden er ligeledes blevet anvendt målrettet i forhold til udformningen af spørgeskemaundersøgelsen.

Det er vigtigt at være klar over, at selvom der er opnået en vis spredning mellem interviewpersonerne, kan de ikke anskues som et relativt reduceret billede af fordelingen

¹⁶ Se fx Mehlbye, Rieper & Togeby, 1993 ”Håndbog i evaluering”

¹⁷ Se fx Kjær Jensen, 1991 ”Kvalitative metoder i anvendt samfundsforskning”

¹⁸ Der er tale om UU-Nord og UU-Holbæk

mellem de forskellige unge mv. – endsige repræsentativt for bevægehandicappede som helhed i det danske samfund. Det er derfor vigtigt at være opmærksom på, at andre deltagere end de interviewede kan have andre perspektiver på problemstillingen ”unge bevægehandicappedes overgang fra grundskole til ungdomsuddannelse”.

Det kan ikke udelukkes, at det kan være de mere ressourcestærke unge – som eksempelvis er medlem af en handicaporganisation – der er blevet interviewet. Man kan derfor anfægte, at udvælgelsen alene har formået at fange ”de gode eksempler” blandt bevægehandicappede og dermed i nogen grad ”overset” unge med måske mere problematiske og ujævne forløb.

Interviewundersøgelserne betragtes dermed ikke som dokumentation for, at ”sådan er overgangsprocessen” for unge bevægehandicappede¹⁹. Interviewudsagnene skal alene tages som udtryk for, hvilke forhold der kan have betydning, når 165 unge selv skal vurdere overgangsprocessen.

3.3.3 Kvantitativ undersøgelse

På baggrund af såvel de kvalitative interview som de empiriske/teoretiske studier er der udarbejdet et spørgeskema med henblik på en kvantitativ belysning af undersøgelsens tema (se bilag 1). Forud for undersøgelsens gennemførelse blev spørgeskemaet sendt til gennemsyn hos udvalgte repræsentanter fra målgruppen med henblik på at pilotteste, om spørgsmålene blev opfattet som entydige, forståelige og meningsfulde hos målgruppen. De steder, hvor der viste sig at være forståelsesproblemer, fordi formuleringen af spørgsmålet ikke var lykkedes at føre respondenterne i den ønskede retning – ad det meningsgivende hovedspor (Kjær Jensen, 1991:15f), blev spørgsmålene revideret. Det kan dog ikke udelukkes, at revideringen kan have resulteret i nye problemer.

Den kvantitative undersøgelse blandt målgruppen bygger på selvvrurderet rapportering. Det problematiske ved selvvrurderet data er, at der er en risiko for over- eller underrapportering af det, der spørges om. Respondenten kan have en tilbøjelighed til at svare det, de tror, man gerne vil høre, eller de selv ønsker, der skal være det ”rigtige” svar (prestigebias). Endvidere må det betragtes som en svaghed ved undersøgelsen, at der ikke har været indbygget decideret kontrolspørgsmål i undersøgelsen. Dette må betragtes som en mangel ved undersøgelsen. Det har dog været muligt i kraft af spørgerammens indhold at undersøge, hvor konsistente respondenterne svar har været, ved at sammenholde besvarelsenerne med de uddybende kommentarer i spørgeskemaet.

Respondenterne til spørgeskemaundersøgelsen blev fundet via efterskolernes sekretariats hjemmeside, hvor søgeordene var ”handicapvenlig” og ”efterskole for unge med særlige behov”. Efterskolerne²⁰ blev telefonisk kontaktet for at orientere om undersøgelsen og for at høre, om de ville være interesserede i at dele spørgeskemaet ud blandt

¹⁹ Da stikprøven er baseret på et ikke-sandsynlighedsudvalg, kan undersøgelsen ikke sige noget om resultaternes genrealiserbarhed, da det ikke er muligt at afgøre, om alle i undersøgelsespopulationen har haft mulighed for at deltage i undersøgelsen

²⁰ Hardsyssel, Horne, Osted, og Faaborg Egnens efterskoler indvilligede i at udsende spørgeskemaet til tidligere elever

efterskolens tidligere elever. Endvidere blev handicaporganisationernes ungdomskredse²¹ og Egmont Højskolen kontaktet med henblik på at udsende spørgeskemaet til deres medlemmer og elever.

Spørgeskemaet blev udsendt til i alt 621 respondenter, som alle kunne besvare spørgeskemaet skriftligt eller elektronisk på internettet via det medfølgende link til centrets server med brugernavn og password.

3.4 Spørgerammen

Spørgeskemaet omfattede en kort introduktion til undersøgelsen, et spørgeskema med 39 spørgsmål om blandt andet de unges alder, køn, grad af funktionsnedsættelse, beskæftigelsessituation og uddannelsesniveau. Endvidere indeholdt spørgeskemaet en række spørgsmål, som havde fokus på temaer, der alle har betydning i overgangen:

- Uddannelse og beskæftigelse
- Overgang fra grundskole til ungdomsuddannelse
- Uddannelses- og erhvervsvejledning i grundskolen
- Undervisning og afgangsprøve
- Betydning af rådgivning fra familie og netværket.

De overordnede temaer i spørgeskemaundersøgelsen er alle udtaget fra de forudgående interview, som blev foretaget i forbindelse med undersøgelsen.

3.4.1 Analysemetode²²

Bortset fra spørgeskemaets første del er alle andre spørgsmål blevet besvaret ved at afkrydse svarkategorierne: ”i høj grad”, ”i nogen grad”, ”i ringe grad” eller ”slet ikke”. De spørgsmål, hvor størstedelen af de unge bevægehandicappede har svaret ”i høj grad” eller ”i nogen grad”, er taget til indtægt for en overvejende positiv vurdering af spørgsmålets udsagn. Der, hvor størstedelen har svaret ”i ringe grad” eller ”slet ikke”, er det blevet taget som udtryk for en overvejende negativ vurdering af spørgsmålets udsagn.

De angivne bevægehandicap i kategorien ”andet” har alle gennemgået en screeningsproces for at sikre, at der er tale om et bevægehandicap i forhold til de lægelig-kliniske helbredsbegreber (jf. afsnit 3.2). I forbindelse med indtastningen af spørgeskemaerne valgte vi at nummerere disse. De indtastede data og kommentarer nummereredes som spørgeskemaerne, dels for at kunne tjekke de indtastede data for eventuelle indtastningsfejl, og dels for at kunne sammenholde dataene med kommentarerne.

²¹ Det drejer sig om Muskelsvindfonden, Dansk Handicap Forbund og Rygmarvsbrokforeningen af 1988. Foreningen af unge med gigt, også kaldet Fnug, blev også kontaktet, men de havde ikke mulighed for at deltage

²² Programmet SPSS, ”Statistical Package for the Social Sciences”, er anvendt i analyse af de empiriske data (spørgeskemaerne)

Den kvalitative del af undersøgelsen og de uddybende kommentarer – grupperet efter spørgerammens emner – er løbende blevet inddraget i analysen. Analysen har inddraget resultater fra blandt andet Amterne og Kommunernes Forskningsinstitut (AKF) og Rambøll Management med henblik på sammenholde undersøgelsesresultaterne med nærværende undersøgelse²³. Når vi har valgt at fremdrage netop disse undersøgelser, er det fordi, de dels generelt har set nærmere på unges overgang fra grundskole til ungdomsuddannelse, dels fordi undersøgelserne har bidraget med perspektiver, som kan underbygge centrets undersøgelse om unge bevægehandicappedes overgang, herunder om der kan drages paralleller, eller om der er problemstillinger, som gør sig specielt gældende for unge bevægehandicappedes overgang.

3.4.2 Ligebehandlingsperspektiv

Ligebehandlingsprincippet vil ydermere blive anvendt som målestok i forbindelse med vurderingen af de mulige barrierer, der hindrer bevægehandicappedes integration i uddannelsessystemet såvel som på arbejdsmarkedet. Hermed menes princippet om, at handicappede tilbydes de samme muligheder for at deltage i uddannelses- og arbejdslivet, som deres ikke-handicappede medborgere²⁴.

”De enkelte lande bør anerkende princippet om lige uddannelsesmuligheder og integration i grundskole, ungdomsuddannelse og højere uddannelse for handicappede børn, unge og voksne. De bør sikre, at uddannelse af mennesker med handicap er en integreret del af uddannelsessystemet.”

FNs standardregel nr. 6

3.4.3 Frafaldsanalyse og repræsentivitet

Det er ikke muligt at vurdere, om fordelingen er repræsentativ for hele gruppen af unge med bevægehandicap mellem 16-25 år. Resultaterne er nok genkendelige, men de kan ikke uden yderligere undersøgelser generaliseres til alle 16-25-årige, og resultaterne bør derfor læses på denne baggrund (jf. afsnit 3.1). Undersøgelsen er ikke statistisk valid og repræsentativ. Når det er sagt, så repræsenterer undersøgelsen en værdifuld viden og indsigt i 165 unges respondenter erfaring og viden med overgangen fra grundskole til ungdomsuddannelse.

Frafaldsanalysen kan ikke vise, om der er opstået eventuelle bias – den såkaldte skævhed med hensyn til repræsentationen af unge med forskellige bevægehandicap.

En række forhold kan have haft indflydelse på svarprocenten. Først og fremmest er det muligt, at en direkte henvendelse med et spørgeskema kan virke stigmatiserende, idet vi henvender os direkte til unge, der har et bevægehandicap, som derved kategoriserer modtageren som noget ”specielt”. Denne form for konstruktion kan virke upassende, blandt andet fordi de unge måske slet ikke identificerer sig med det at være bevægehan-

²³ De omtalte undersøgelser fra AKF og Rambøll Management vil blive inddraget i kapitel 4

²⁴ Jf. FN's standardregler om lige muligheder for handicappede, der er et centralt dokument i moderne international handicapolitik. Det blev vedtaget på FN's 48. generalforsamling den 20. december 1993 (resolution 48/96)

dicappet, men snarere med andre konstruktioner som studerende, pædagoger og lignende. Nogle kan derfor have haft en vis modstand imod at deltage i en spørgeskemaundersøgelse om overgangen fra grundskole til ungdomsuddannelse. Endvidere må det tages i betragtning, at nogle af spørgeskemaerne er udsendt via efterskolernes elevforeninger, og at nogle af disse unge måske ikke længere er bosiddende på adressen.

Endelig må svarprocenten (27%) vurderes i forhold til, dels at spørgsmålene kan være blevet opfattet som en tidskrævende og uoverkommelig opgave, dels emnet for undersøgelsen. Dette kan have betydet, at nogle har undladt at udfylde spørgeskemaet – forhold som igen har betydning for svarprocenten.

Frafaldsprocenten og spørgsmålet om undersøgelsens repræsentativitet betyder ikke, at undersøgelsen er uden relevans, blot skal man være opmærksom på, at hvis man ønsker at kunne sige noget mere nøjagtigt om, hvor mange der mener det ene eller andet, er det nødvendigt at gennemføre en større survey.

4. Unges generelle valg og veje

Opmærksomheden om unges uddannelsesniveau er vokset i takt med de seneste års nationale og internationale undersøgelser inden for uddannelsesområdet. Både danske og internationale publikationer fremkommer jævnligt med tal, som vækker alarmerende bekymring og diskussion i samfundet²⁵. Vi vil derfor i det følgende se nærmere på to af de undersøgelser, som er gennemført af AKF i 2000²⁶ af *”unges overgang fra grundskole til ungdomsuddannelserne”* og 2005²⁷ *”19-årige unges valg og veje i uddannelsessystemet”* samt Rambøll Management i 2005 på vegne af Undervisningsministeriet²⁸ om *”forældre og vejledning”*. Hensigten med at inddrage disse undersøgelser er at belyse de faktorer, der har indflydelse på de unges valg, fravalg og veje efter grundskolen, og om der kan drages lignende paralleller, der kan understøtte nærværende undersøgelse. I dette afsnit medtages også en kort gennemgang af reglerne for vejledningen af børn og unge i grundskolen.

4.1 Aktualisering

Spørgsmålet om frafald fra ungdomsuddannelserne har været i centrum siden lanceringen i 1993 af programmet *”Uddannelse til alle”* (UTA). Den centrale målsætning for programmet er, at 95% af en ungdomsårgang skal gennemføre en ungdomsuddannelse.

Ganske vist viser beregningerne fra Undervisningsministeriet, at 95% fortsætter på en uddannelse efter grundskolen, men ikke alle kommer igennem et uddannelsesforløb. Det samlede resultatet viser, at hovedparten af en ungdomsårgang i 2003 gennemførte en ungdomsuddannelse. Langt størstedelen af de tøvende bliver på et senere tidspunkt fanget ind, således at det kun er nogle få procent (5%) af en årgang, der slet ikke forsøger sig på en uddannelse efter grundskolen. Når restgruppens andel af disse årgange alligevel skønnes at blive ca. 16%, skyldes det, at en del falder fra undervejs (Undervisningsministeriet)²⁹. Der er altså en stor del af de unge, som ikke går i gang med mere uddannelse, og denne store restgruppe af unge udgør i dag en af de største udfordringer for det danske samfund. For samfundet drejer det sig om behovet for kvalificeret arbejdskraft. For den enkelte unge om bedre muligheder i tilværelsen³⁰.

²⁵ Fx Pisa undersøgelserne fra 2000 og 2003

²⁶ Rapporten *”Et frit valg? Unges overgang fra grundskole til ungdomsuddannelserne fra 2000”* kan downloades på adressen <http://www.akf.dk>

²⁷ Rapporten *”Unges valg og veje i uddannelsessystemet”*, kan downloades på adressen http://www.akf.dk/dk2005/pdf/4aarefter_grundskolen.pdf

²⁸ Rapporten *”Forældre og vejledning”* kan downloades på adressen <http://www.ug.dk>

²⁹ Statistikken kan downloades på adressen; <http://www.uvm.dk/cgi/printpage/pf.cgi>

³⁰ Finansloven 2006 anfører, at alle unge skal gennemføre en ungdomsuddannelse – og mindst 85% i 2010 og 95% i 2015. Og mindst 45% skal gennemføre en videregående uddannelse i 2010 og 50% i 2015. Finanslovsforslaget 2006 – *Klar til fremtiden* – kan downloades på adressen: <http://www.fm.dk/1024/visPublikationesForside.asp?artikelID=7639>

4.2 Hvilken betydning har 10. klasse?

De senere års diskussion om de mange unge, som kommer sent i gang med uddannelse, har ført til en stigende diskussion, om 10. klasse ikke blot er en unødvendig og passiv forlængelse af skolegangen, som blot i mange tilfælde udskyder vigtige valg. En række overvejelser går derfor på at ændre 10. klasse, så den i højere grad målrettes de svageste elever (jf. afsnit 1.2). Er det kun spild af tid, når de unge vælger at tage 10. klasse med? Eller er 10. klasse et vigtigt middel, som gør de unge mere modne og parate til at vælge uddannelse/erhverv?

60% af en ungdomsårgang vælger at tage 10. klasse med, når 9. klasse er afsluttet (Undervisningsministeriet, 2005). Det ser imidlertid ikke ud til, at en gennemført 10. klasse giver mere motivation til at begynde en uddannelse end afgang fra skolen efter 9. klasse. Har de unge derimod brugt 10. klasse til at aflægge grundskolens udvidede afgangsprøver, har 10. klasse tilsyneladende en positiv indflydelse på de unges lyst til at videreudanne sig efter grundskolen set i forhold til de unge, der ikke har taget udvidet afgangsprøve i 10. klasse. Vælger den unge at tage 10. klasse med, er der stor sandsynlighed for, at den unge vælger en erhvervsfaglig ungdomsuddannelse, end de som ikke har gennemført 10. klasse (AKF, 1997 & SFI, 2005).

De unges faglige evner i grundskolen er ligeledes af stor betydning for, om de går i gang med en ungdomsuddannelse, uanset social baggrund. Hvis den unge tilmed mener at være boglig dygtig, er der en større tendens til, at de vælger at gå i gang med en ungdomsuddannelse efter grundskolen. Har den unge ydermere en tro på, at uddannelse kan betale sig, og uddannelse ikke er nogen uoverskuelig affære, er der større chancen for, at de går i gang med en ungdomsuddannelse (AKF, 1997).

4.3 Vejledning af de unge

Når grundskolen er afsluttet, skal de unge træffe en række afgørende valg af betydning for fremtiden. Det er ikke let, særligt ikke når man står over for et uendeligt hav af uddannelses tilbud. Af de unge, som går i gang med en ungdomsuddannelse, er der flere, der går i gang med en gymnasial ungdomsuddannelse end en erhvervsfaglig ungdomsuddannelse.

De unges væsentligste argumenter for at gå i gang med en uddannelse er faglig interesse og forventninger om, at uddannelsen vil føre til et spændende arbejdsliv (AKF, 2005: 67ff). Faglig interesse og muligheden for at få et attraktivt arbejde er af afgørende betydning for de unge, der vælger at gå i gang med en uddannelse. Selvom de unge mener, at de selv har haft den største betydning for deres valg, så afsløres et ganske andet billede, når man spørger mere direkte herom. Knap fire ud af ti unge svarer nemlig, at forældrene spillede en mindst lige så væsentlig rolle i deres valg af uddannelse (AKF, 2005: 69&105), og forældrene er generelt også meget engageret i deres børns valg af uddannelse.

Undersøgelsen om forældrenes betydning for valg af uddannelse når således frem til, at 32% af de adspurgte forældre taler ugentligt med deres børn om valg af uddannelse, og 37% taler månedligt med deres børn om samme problemstilling (Undervisningsministeriet, 2005:7f). Forældrenes vejledning har dog primært karakter af følelsesmæssig støtte, mens grundskolens mere formaliserede vejledning beskrives som faglig informativ. Selvom 90% af de unge oplyser, at de har modtaget den obligatoriske vejledning i grundskolen, så mener de alligevel ikke, at den har haft nogen central indflydelse på deres valg af uddannelse (AKF, 2000:14). Vejledningen i grundskolen er først og fremmest tænkt som et supplement til den støtte, de unge får fra deres forældre, men noget tyder på, at vejledningen i grundskolen burde spille en mere fremtrædende rolle i de unges uddannelsesvalg.

En del af de unge (30%) i undersøgelsen fra 2005, som ikke straks valgte at fortsætte med en ungdomsuddannelse, svarer nemlig, at de havde et ”mindre godt” eller ”ringe overblik” over uddannelsesmulighederne efter grundskolen. Den tilsvarende andel blandt de unge, som straks begyndte med at uddanne sig, var kun 20% (AKF, 2005:59). Der er tilsyneladende en klar sammenhæng mellem fravalg af uddannelse og overblik over de uddannelser, som kan komme på tale. Og det må antages, at der i denne gruppe findes unge, som aldrig kommer i gang med en uddannelse og dermed havner i restgruppen, hvor uddannelse sjældent gennemføres med succes.

En mulig forklaring herpå kan være, at nogle unge slet ikke har modtaget den obligatoriske vejledning. En mere sandsynlig forklaring er nok snarere, at vejledningen ikke har været tilstrækkeligt formaliseret og synlig for de unge, og dermed ikke vægtet specielt højt i forbindelse med uddannelsesvalget. Det må betegnes som et problem, at det, der skulle være en egentlig vejledning af de unge, hverken opleves eller bliver set som sådan – og det fører uvægerligt til spørgsmålet om, hvorvidt forældre og unge overhovedet ser vejledningen som en hjælp i valgsituationen?

Generelt er de adspurgte forældre ikke bekymrede for barnets valg af uddannelse, men oplevelsen af aktuelle problemer eller fremtidige trusler, fremmer dog hyppigheden af forældrenes involvering. Det samme gør sig gældende for de forældre, der mener, at deres barn er usikker på valg af uddannelse eller klarer sig dårligt i skolemæssig sammenhæng, at de er mere styrende i forhold til uddannelsesvalget (Undervisningsministeriet, 2005:18). Undersøgelsen når frem til, at der eksisterer en divergens mellem forældrenes umiddelbare udsagn om, at deres børn selv skal bestemme, hvilken uddannelse de vil i gang med, og så den virkelighed, som interviewene blandt forældrene afdækker, nemlig den; at forældrene forsøger at påvirke barnets valg af uddannelse. Påvirkningen bliver ofte først synlig, der hvor tingene ”spidser” mere til for den unge. Uoverensstemmelsen betyder, at forældrenes mere skjulte holdninger og påvirkning af den unge kan være usynlige for vejlederne, når de taler med forældrene (Undervisningsministeriet, 2005:2f)³¹.

³¹ Spørgsmålet vedrørende den sociale arv er ikke et tema i denne undersøgelse. I stedet henvises til undersøgelser omhandlede dette emne, fx Socialministeriets ”Vidensopsamling om social arv” 2003, Socialforskningsinstituttets ”Social arv” fra 1999

4.4 Vejledning i grundskolen

Af den tidligere lov om uddannelses- og erhvervsvejledning fremgår det: ”Uddannelses- og erhvervsvejledning skal tjene til den enkeltes forberedelse og gennemførelse af valg af uddannelse eller erhverv”³². Videre står der: ”Vejledningen ydes under hensyn til personlige forudsætninger og til de fremtidige beskæftigelsesmuligheder med det formål, at den enkelte opnår en tilfredsstillende uddannelse og arbejdsmæssig placering.”³³. Der var ikke i denne lovgivning specielt fokus på de svage grupper, men vejledningen skulle ramme bredt. Overordnet set blev vejledningen ydet af AF, skoler og andre uddannelsesinstitutioner samt af andre myndigheder og institutioner.

I grundskolen var det *klasselærerne*, der stod for undervisningen i uddannelses-, erhvervs- og arbejdsmarkedsorientering og gav vejledning til klassens elever. *Skolevejlederne* gav vejledning til skolens elever og bistod klasselærerne ved planlægning og tilrettelæggelse af vejledningen og arrangementer for forældre. *Skolekonsulenten* var rådgiver og konsulent for kommunens vejledere og skolevæsenet. Konsulenten formidlede information, undervisningsmateriale mv. og sørgede for kontakten til det lokale arbejdsmarked.

Kuratorer var tilknyttet grundskolens specialundervisning og gav vejledning til elever henvist til PPR. Det fremgår af forslag til lov om vejledning om valg af uddannelse og erhverv, at en undersøgelse af kommunernes vejledning af børn og unge med særlige behov viser, at ”det især er kommuner med en veldefineret kuratorfunktion, der yder en intensiv og målrettet indsats over for disse børn og unge. I kommuner uden denne funktion var der ikke den samme fokus på denne del af vejledningsindsatsen. Undersøgelsen påpegede, at der i disse kommuner var en risiko for, at denne gruppe børn og unge blev overset”³⁴.

4.4.1 Vejledningsreformen i 2004

Den 1. august 2004 trådte den nye vejledningsreform i kraft. Der er to hovedformål med vejledningsreformen³⁵. Det ene er at sikre de unge et tilstrækkeligt grundlag for at træffe realistiske beslutninger om valg af uddannelse og erhverv, som svarer til den unges potentialer. For samfundet skal vejledningen understøtte målet om veluddannede borgere og høj beskæftigelse. Det fremgår også af loven, at vejledningen i særlig grad skal målrettes unge med særlige behov for vejledning om valg af uddannelse og erhverv.

Følgende fremgår af forarbejderne til lov om vejledning af uddannelse og erhverv³⁶:

*”Vejledning af unge med særlige behov for vejledning
Forslaget indebærer, at vejledningsindsatsen over for unge med særlige behov styrkes.
For at kvalitetssikre indsatsen er det væsentligt, at vejlederen besidder tilstrækkelig*

³² Lovbekendtgørelsen nr. 452 af 4. juni 1996 om uddannelses- og erhvervsvejledning § 1, stk. 1

³³ Lovbekendtgørelsen nr. 452 af 4. juni 1996 om uddannelses- og erhvervsvejledning § 1, stk. 2

³⁴ 2002-2003, L104 Forslag til lov om vejledning om valg af uddannelse og erhverv, almindelige bemærkninger, afsnit 4, Målgrupper

³⁵ Lov nr. 298 af 30. april 2003 om vejledning om valg af uddannelse og erhverv

³⁶ 2002-2003, L104 Forslag til lov om vejledning om valg af uddannelse og erhverv

viden om den enkeltes ressourcer og særlige behov samt de muligheder, der bedst imødekommer disse. Der skal i vejledningen også lægges vægt på den unges personlige udvikling og sociale kompetencer. For at den unge skal opnå et realistisk billede af sin egen situation og egne muligheder, er det væsentligt, at vejledningen ikke alene fokuserer på uddannelse og erhverv, men for denne elevgruppe inddrager hele den unges livssituation.

Børn og unge, som gennem store dele af deres skoleforløb har modtaget specialundervisning, kan, når de skal videre i uddannelsessystemet eller i gang med beskæftigelse, have behov for særlige vejlednings- og uddannelsesforløb. Børn og unge, der har så store vanskeligheder, at de modtager specialundervisning på en specialskole, har naturligvis et vejledningsbehov af mindst samme omfang. Dertil kommer, at også børn og unge med handicap kan have behov for en særlig vejledningsindsats om eksempelvis specialpædagogisk støtte i form af alternative pædagogiske metoder, hjælpemidler eller specialtilrettelagte uddannelsesforløb.

I lidt over halvdelen af landets kommuner varetages vejledningen af børn og unge med særlige behov af skolekonsulenten for kuratorvirksomhed. Kurator er oftest ansat ved pædagogisk-psykologisk rådgivning og har ud over sin vejledningsfaglige baggrund derfor også en omfattende specialpædagogisk viden. Denne vejledningsfunktion indgår i Ungdommens Uddannelsesvejledning”.

4.4.2 Ungdommens Uddannelsesvejledning

Kommunerne er ansvarlige for vejledning om valg af ungdomsuddannelse og erhverv. Denne vejledning gives af Ungdommens Uddannelsesvejledning.

Ungdommens Uddannelsesvejledning tilbyder personlig vejledning til:

- Elever i grundskolens 6.-9. klasse
- Elever, der følger grundskolens 10. klasse
- Andre unge under 19 år med bopæl i kommunen, som er i en utilfredsstillende situation hvad angår vejledning, uddannelse eller beskæftigelse
- Unge i alderen 19-25 år med bopæl i kommunen, hvis de selv henvender sig.

Ungdommens Uddannelsesvejledning bygger videre på undervisningen i uddannelses-, erhvervs- og arbejdsmarkedsorientering, som eleverne får i grundskolen. Herudover skal der i vejledningen indgå:

- Udarbejdelse af en *uddannelsesbog*. Det vil sige, at man allerede i 6. klassetrin begynder at afdække den enkelte elevs behov for vejledning. Der tages stilling til fx valg af fremmedsprog, muligheder for opfyldelse af undervisningspligten efter henholdsvis 7. og 8. klasse og mulighed for prøveafleggelse.
- Udarbejdelse af en *uddannelsesplan*. Hvilke mål har eleven for uddannelse efter grundskolen, og hvilke elementer skal der indgå, for at eleven kan nå disse mål.

Der skal ses nærmere på behovet for særlige støtteforanstaltninger ved ungdomsuddannelsen.

- Udarbejdelse af *individuelle og kollektive samtaler* om uddannelsesplaner og med inddragelse af præsentationskurser, informationsmøder, virksomhedsbesøg, praktikforløb mv.

4.5 Nogle afsluttende bemærkninger

Formålet med at inddrage undersøgelserne fra AKF og Rambøll Management har været at afdække, hvad der har betydning og indflydelse, når de unge generelt skal vælge uddannelse efter grundskolen. Vi har særligt været interesseret i at indkredse, hvilken betydning forældrene og netværket samt uddannelses- og erhvervsvejledning har haft for deres valg.

Det er ikke muligt at udpege et udslagsgivende moment, fx uddannelses- og erhvervsvejledningen, som mest betydende for de unges valg af uddannelse. På spørgsmålet om, hvem der støttede og motiverede til valg af uddannelse, svarer de unge, at det primært var dem selv, der havde indflydelse, og at vejlederne derimod havde været usynlig og uden nævneværdig indflydelse. Det er snarere de unges nære relationer, der har væsentligst indflydelse på de unges beslutninger om valg af uddannelse.

En anden væsentlig problematik, som det er værd at hæfte sig ved, er spørgsmålet om forældrenes involvering kontra uddannelses- og erhvervsvejledningen. Forældrenes deltagelse er en vigtig tryghedsskabende og identitetsopbyggende ramme for de unge, men i de tilfælde, hvor den unge er enten i tvivl eller ikke klarer sig godt i skolen, kan forældrens engagement måske fremme tilbøjeligheden til at guide de unge hen imod ”det oplagte” uddannelsesvalg, og dermed hæmme udsynet til andre alternative uddannelser. Uddannelses- og erhvervsvejledningen kan i den sammenhæng indgå som en afbalancerende og kompenserende faktor i relationen forældre og barn. Når den tvivlrådige unge skal have vejledning, er det derfor vigtigt, at uddannelses- og erhvervsvejledningen fremstår så sagligt og nuanceret som overhovedet muligt.

5. Undersøgelsens samlede resultater

Dette afsnit præsenterer undersøgelsens samlede resultater af både den kvalitative og kvantitative spørgeskemaundersøgelse. De samlede besvarelser fra alle 165 unge med bevægehåndicap gennemgås med henblik på at opnå viden om, hvordan respondenterne oplever og håndterer overgangsprocessen fra grundskole til ungdomsuddannelse.

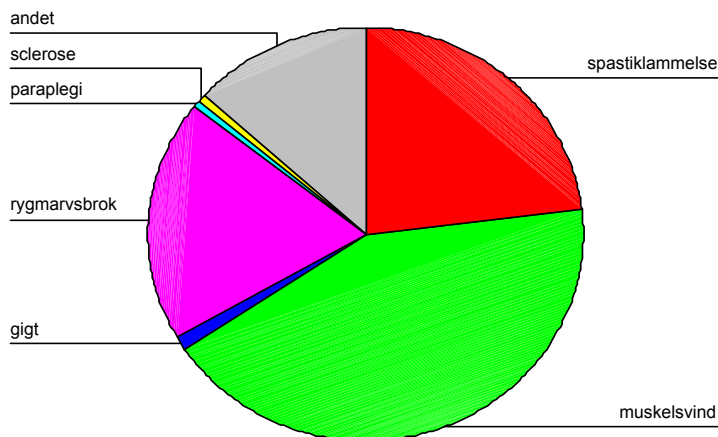
5.1 De unges baggrund

I det følgende afsnit gives en karakteristik af samtlige unge, som deltog i den kvantitative undersøgelse, for at give et billede af, hvilke unge undersøgelsen handler om, men også for at danne grundlag for analysen af de unge og deres uddannelsesbaggrund.

Den gennemsnitlige alder blandt de unge er ca. 20 år. Den overvejende andel er mænd, idet kønsfordelingen er 56% mænd og 44% kvinder.

43% af respondenterne har muskelsvind, mens de resterende % fordeler sig med 23% med spastisk lammelse, 19% med rygmarvsbrok og henholdsvis 1% med paraplegi og 1% med sclerose. 1% anfører, at de har gigt, mens de resterende 13% svarer "andet"³⁷.

Figur 1. Funktionsnedsættelser

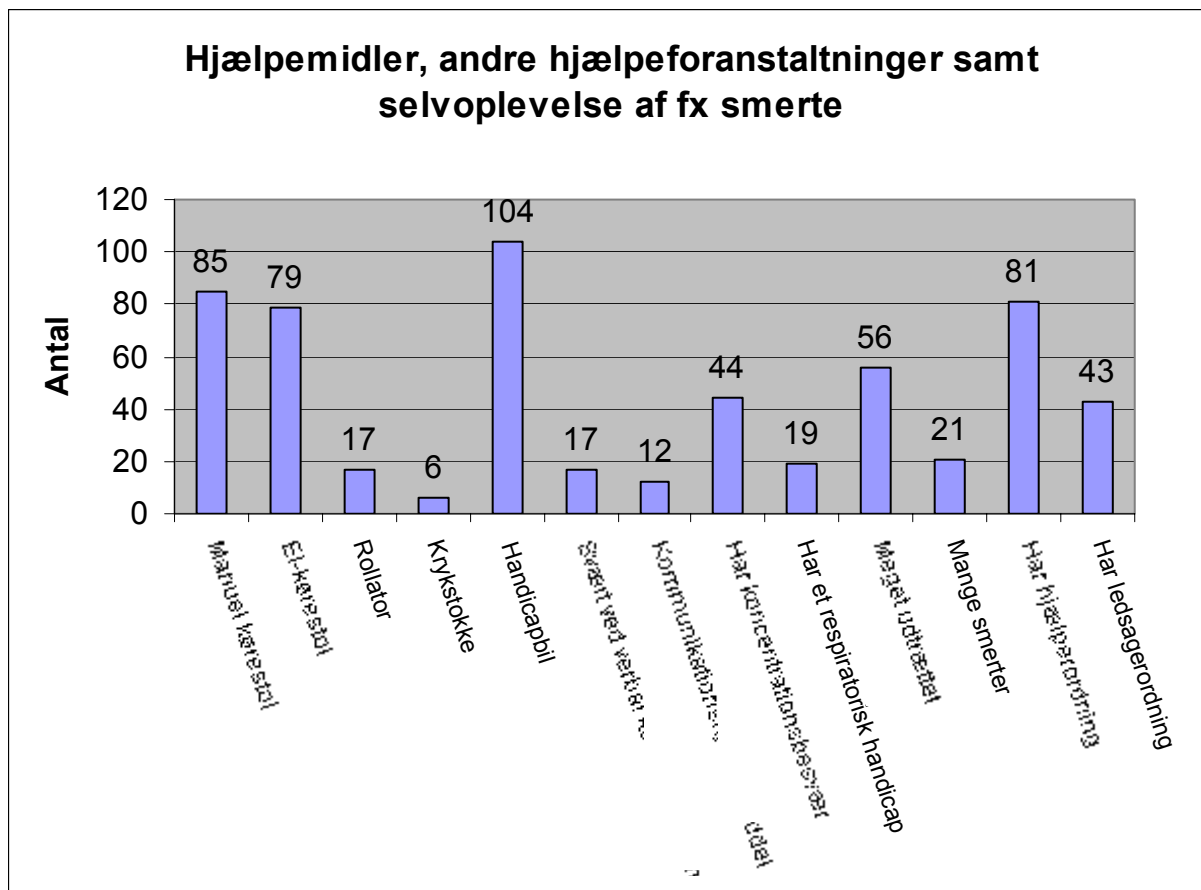
Den overvejende andel i undersøgelsen – 89% – har en medfødt funktionsnedsættelse.

Omstående figur 2 viser, hvilke former for hjælpemidler og andre hjælpeforanstaltninger, som undersøgelsens unge anvender. Figuren viser også respondenternes egne oplevelser af "tillægshandicap" til funktionsnedsættelsen som fx træthed. Flertallet har en

³⁷ De 13% angiver, at de har funktionsnedsættelserne Achondroplasi, Myasthenia Gravis, Hunter Syndrom, Dysmeli, Friedrichs Ataxi, Ondines Syndrom og Osteogenesis Imperfecta

handicapbil, men figuren viser også, at mange ud over bevægelsehandicappet føler træthed og smerte i en sådan grad, at det påvirker funktionsnedsættelsen, og at ca. ¼ af respondenterne selv føler, at de har koncentrationsbesvær.

Figur 2. Oversigt over hjælpemidler og andre hjælpeforanstaltninger samt respondenternes selvoplevelse af smerte, træthed og kommunikation³⁸

5.2 Udvikling af social og faglig kompetence

Den unges faglige ballast er en forudsætning for at klare sig godt efter grundskoleforløbet, men også de sociale kompetencer indgår som et væsentlig instrument i omsættelsen af fagligheden. Samværet med andre unge er med til løbende at bekræfte og forandre den unges identitet og selvforståelse. Alle unge skal – uanset handicap – have styrket både deres sociale og faglige kundskaber samt færdigheder livet igennem. Vi har derfor bedt de unge om at vurdere deres egen faglige og sociale ballast, da de gik i grundskolen.

5.2.1 Social og faglig ballast

89% svarer positivt bekræftende på spørgsmålet om deres mulighed for at deltage i det sociale liv på skolen (ekskursioner, lejrskole mv.). En ganske stor del af de unge peger

³⁸ Det er vigtigt at være opmærksom på, at der i spørgeskemaet var mulighed for at afkrydse flere muligheder

imidlertid på en anden samværsproblematik, nemlig spørgsmålet om omgivelsernes svære balancegang mellem på den ene side krav om faglig/social udvikling og på den anden side hensynet til deres funktionsnedsættelse (jf. afsnit 1.3). En ung mand siger eksempelvis:

"(...) hvordan opfatter lærerne mig som elev. Opfatter de mig som værende - altså hvor meget hensyn skal de tage? Hvis jeg sidder og sover i timerne, sidder jeg så og sover, fordi jeg er doven, eller sidder jeg og sover, fordi jeg har et handicap? Og der er så forskellige meninger om, hvor meget hensyn der skal tages. Og det tror jeg, der er store problemer med at finde ud af. Der er bare aldrig nogen, der snakker med mig om det³⁹."

Ovenstående citat peger formentlig på en central problemstilling for mange, nemlig hvor store krav og hensyn skal grundskolen stille til unge bevægehandicappede? Hvis unge med bevægehandicap får for meget hjælp/eller misforstået omsorg, så får de dels ikke den fornødne hjælp til at udvikle deres sociale/faglige kundskaber, dels får de ikke oplevelsen af, at omgivelserne har en forventning om, at de skal/kan bidrage til fællesskabet. Det er en svær balancegang for alle parter. Som en ung mand formulerer det:

"Jeg ved godt, at man ikke skal bæres på hænder og fødder. Vi ønsker ikke at få stemplet noget i panden om, at det er os, der får ekstra hjælp, eller det er os nede fra specialklassen, fordi det i sig selv kan ødelægge den sociale sammenhæng. Men alligevel, det er sådan en balancegang."

5.3 Grundskolen

Når vi ser på uddannelsesniveaut blandt de unge, så oplyser 93%, at de har gennemført folkeskolen. Det er nogenlunde i overensstemmelse med det samlede landsgennemsnit, hvor det for grundskolen forventes at være 95%, der på et tidspunkt kommer videre i uddannelsessystemet. Det er værd at bemærke, at mens 23% har gennemført 9 års skolegang, så har 50% valgt at tage 10 års skolegang med, før de gik i gang med uddannelse/erhverv, og 23% har taget et ekstra 11. skoleår, inden de forlod grundskolen⁴⁰. Vender vi blikket imod de unge, som er i gang med en ungdomsuddannelse, er tendensen endnu tydeligere, da det er 60% af de unge, som har gået i 10. klasse. 22% forlod grundskolen efter 9. klasse og 18% efter 11 års skolegang.

Om alle unge har behov for at gennemføre 10 års skolegang, fordi de er personligt uafklarede eller har behov for at forbedre deres faglige standpunkt, kan selvfølgelig diskuteres. Det er imidlertid vigtigt, inden en reform af 10. klasse bliver gennemført (jf. afsnit 1.2), at være opmærksom på unge bevægehandicappedes motivation for valg af 10. klasse, da vi måske ellers risikerer, at nogle ender helt uden uddannelse efter fejlvalg og personlige nederlag. Eller som en ung mand fortæller:

³⁹ Det er værd at erindre læseren om, at det ikke er muligt at drage entydige repræsentative konklusioner på baggrund af de kvalitative interview. Interviewene kan alene opridsede tematikker og konflikter, som vi mener, har en vis generel karakter. Formålet med de udvalgte citater har hovedsageligt været gennem deres udsagn at præsentere den situation og sammenhæng, de unge står over for i overgangsprocessen

⁴⁰ 4% angiver, at de henholdsvis har gået 7 og 8 år i skole

